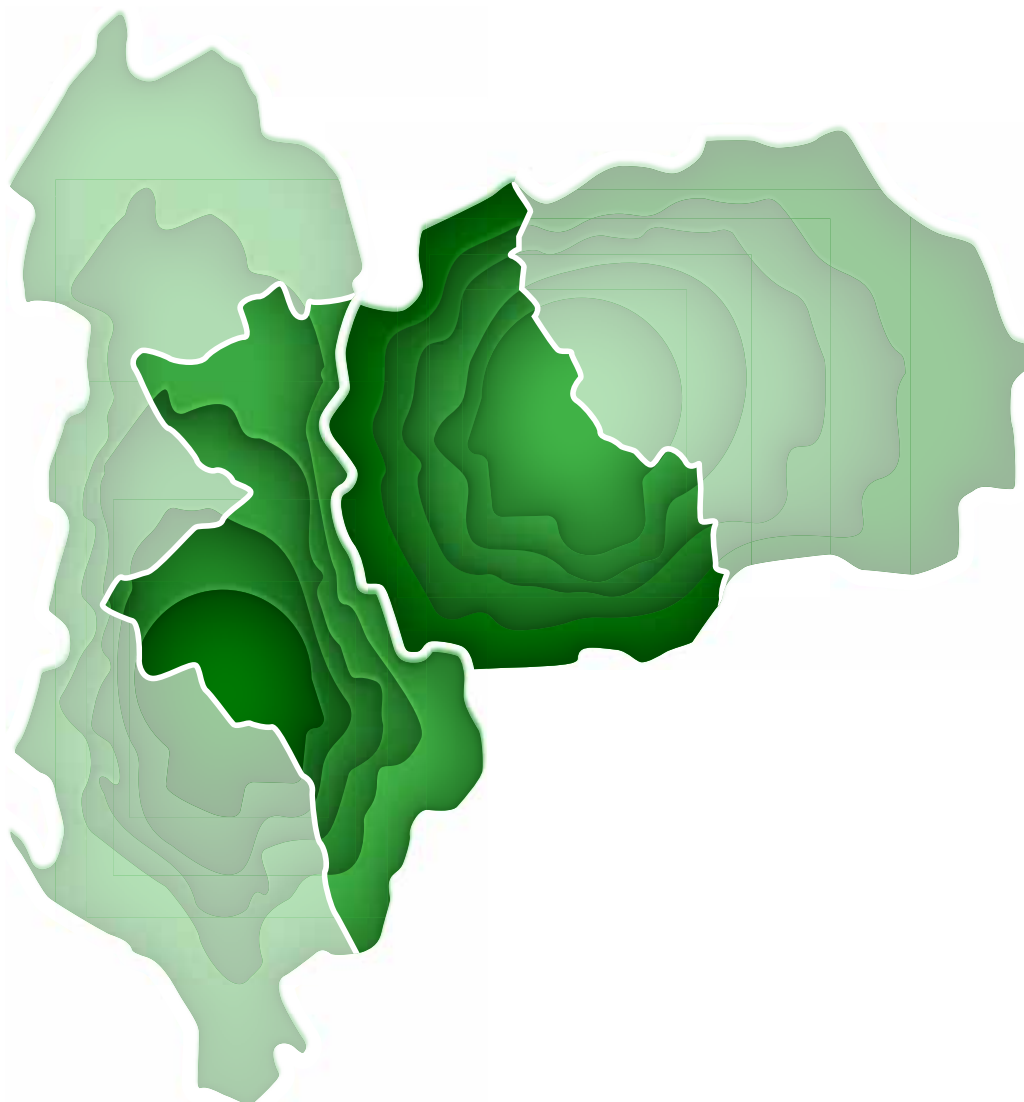

Ky projekt financohet nga Bashkimi European

Programi Bashkëpunimit Ndërkufitar

**A munden ndërmarrjet
shoqërore nga rajoni ndërkufitar
i Maqedonisë së Veriut dhe
Shqipërisë t'i përgjigjen sfidës së
integritimit në punë të njerëzve të
cënueshëm dhe papunësisë?**

Kjo përmbledhje e politikave është përgatitur në bazë të studimit të Politikave Publike, Ndërmarrjeve Sociale përmes Primit të Bashkëpunimit Ndërkufitar - Republika e Maqedonisë Veriore dhe Republika e Shqipërisë (Ilijevski dhe Iloska, 2019), në dispozicion në: https://public.org.mk/wp-content/uploads/2019/07/Socialnite-pretprijatija-niz-prizmata-na-prekugranicnata-sorabotka_Republika-Severna-Makedonija-i-Republika-Albanija-1.pdf

Ky projekt zbatohet nga:

Përmbajtja është përgjegjësia e vetme e Shoqatës për Kërkim, Komunikim dhe Zhvillim “Public” dhe në asnjë mënyrë nuk mund të merret për të pasqyruar pikëpamjet e Bashkimit Evropian.

Qëllimi i kësaj përmbledhje të politikave është të ofrojë rekomandime për hartuesit e politikave për zbatimin e masave dhe strategjive të përshtatshme për të promovuar zhvillimin lokal duke promovuar ndërmarrjet sociale në rajonin kufitar të Maqedonisë së Veriut dhe Shqipërisë. Analiza, nga njëra anë, jep një përmbledhje të sfidave dhe mundësive ekzistuese lokale në rajone të caktuara, dhe nga ana tjetër, identifikon aftësinë e ndërmarrjeve ekzistuese shoqërore për t'i zhvilluar ato si modele të qëndrueshme biznesi në adresimin e sfidave lokale.

HYRJE

Zhvillimi i ndërmarrjeve shoqërore si në Maqedoninë e Veriut ashtu edhe në Shqipëri sapo ka filluar. Në Maqedoninë e Veriut, zhvillimi është i lidhur me zhvillimet në sektorin e tretë, siç është mbështetja e kufizuar financiare për shërbimet që i ofrojnë organizatat e shoqërisë civile, decentralizimi i sistemit të mbrojtjes sociale dhe rritja e ndikimit dhe mbështetjes financiare të disponueshme nga komuniteti i donatorëve. Edhe në Shqipëri, ndërmarrjet shoqërore janë shfaqur brenda sektorit të shoqërisë civile dhe janë projekte të mbështetura nga donatorë të huaj (Partners Albania, 2016). Si në shumicën e vendeve të Ballkanit Perëndimor, sektori civil është një faktor kryesor në zhvillimin e ndërmarrjeve shoqërore.

Subjektet që përbëjnë spektrin e ndërmarrjeve shoqërore në të dy vendet janë të shumëllojshme. Nuk ka asnjë kornizë ligjore që rregullon në mënyrë të qartë ndërmarrjet shoqërore në Maqedoninë e Veriut. Me gjithë mungesën e formave specifike institucionale për ndërmarrjet shoqërore, disa nga ligjet ekzistuese parashikojnë krijimin e subjekteve që mund të njihen pjesërisht ose tërësisht si ndërmarrje shoqërore, siç janë organizatat e shoqërisë civile dhe fondacionet, kooperativat, shoqëritë mbrojtëse, dhomat e zejtarëve, kooperativat bujqësore, si dhe sektori joformal i grumbullimit të mbeturinave i cili ka potencial për t'u transformuar përmes ndërmarrjeve shoqërore. Në vend, për herë të parë në programin e saj të punës (2017-2020), qeveria prezantoi ndërmarrjet shoqërore duke miratuar një ligj për të njëjtat i cili do të lehtësojë hyrjen në tregun e punës për kategoritë e ndjeshme shoqërore të qytetarëve.

Parashikohet gjithashtu që të ofrohet një mundësi për grupet e ndjeshme për t'i menaxhuar ndërmarrjet, për të marrë vendime për të menaxhuar me të ardhurat e tyre dhe për të investuar në qëllime sociale. Sidoqoftë, në strategjitë zyrtare të qeverisë, koncepti i ndërmarrjes shoqërore është prezantuar së pari në strategji më të gjera për bashkëpunim me sektorin civil (2012-2017), ku është krijuar një masë më e përgjithshme për të zhvilluar një koncept më të gjerë:

ekonominë sociale. Masa parasheh veprimtari që synojnë në mënyrë të qartë organizatat e shoqërive civile me aktivitete ekonomike, ndërsa anashkalojnë modele të tjera që formojnë spektrin e ndërmarrjeve shoqërore. I njëjti vizion është i pranishëm edhe në strategjinë aktuale (2018-2020) në të cilën ndërmarrjet shoqërore shihen vetëm si një mekanizëm për sigurimin e qëndrueshmërisë financiare për sektorin civil.

Ndërmarrjet shoqërore ekzistuese në Shqipëri, nga ana tjetër, janë të regjistruara si: 1) organizata jofitimprurëse (shoqata, qendra dhe fondacione), 2) pronarë të vetëm ose kompani me përgjegjësi të kufizuar; 3) kompani për bashkëpunim reciprok dhe kooperativa. Një ligj për ndërmarrjet shoqërore u miratua në vitin 2016, por zbatimi i kornizës ligjore të miratuar është vonuar dhe deri më tani asnjë entiteti nuk i është dhënë statusi i ndërmarrjes shoqërore. Qëllimi i ligjit është rregullimi i punës së ndërmarrjeve shoqërore, me fokus të veçantë mbi mbrojtjen dhe përfshirjen sociale të personave të cenueshëm përmes: 1) punësim-it, duke njohur të drejtat themelore të individit për të pasur qasje në burimet themelore për jetë të dinjitetshme; 2) sigurimit të mundësive të punësim-it për personat, mosha, gjendja shëndetësore dhe statusi familjar i të cilëve nuk lejon pjesëmarrje aktive në tregun e hapur të punës; 3) sigurimin e të mirave dhe shërbimeve, ofrimin e mundësive të përshtatshme për personat me aftësi të kufizuara, dhe ofrimin i mbështetjes për gratë në tregun e punës; dhe 4) integritet ekonomik dhe shoqëror të grupeve në nevojë, duke promovuar përgjegjësinë sociale, solidaritetin dhe kohezionin e komuniteteve.

Gjatë vitit 2018, procesi i hartimit të politikave publike që prekin ndërmarrjet shoqërore në Shqipëri është rikthyer. U miratuan disa akte nënligjore: 1) Lista e aktiviteteve të kryera nga ndërmarrjet shoqërore; 2) Lista e përcaktuar e kategorive të prekshme të qytetarëve; 3) Vendimi për krijimin e një fondi për ndërmarrjet shoqërore; dhe 4) Përshkrimi i procedurës dhe dokumentacionit që kërkohet për të marrë statusin e një ndërmarrje shoqërore.

Në vitin 2014, Komisioni Evropian miratoi një strategji indikative (2014-2020) për të mbështetur Shqipërinë, Bosnjë dhe Hercegovinën, Kosovën, Maqedoninë Veriore, Malin e Zi, Serbinë dhe Turqinë, duke vendosur përparësitë për ndihmën financiare horizontale dhe rajonale të BE-së për periudhën 2014-2020. Në fushën e konkurrencës dhe rritjes, raporti identifikon krijimin e vendeve të punës si një sfidë të madhe në të gjitha vendet. Potencialet më të mëdha janë identifikuar në sektorin e bujqësisë dhe në prodhimin e ushqimit, kryesisht për shkak të qasjes në tokë, burime njerëzore, vendndodhje dhe klimë, të cilat mund të kënaqin tregjet vendase, rajonale dhe evropiane. Nga ana tjetër, rritja dhe perspektiva e zhvillimit të vendeve është nën kërcënim serioz nga prekshmëria e tyre ndaj ndryshimeve klimatike dhe nga varësia e tyre nga karburantet fosile. Përballja me papunësinë është një nga prioritetet kryesore të vendeve të Ballkanit perëndimor. Vendet përballen me një sfidë të rëndësishme në krijimin e vendeve të reja dhe të qëndrueshme të punës që mbështesin rritjen ekonomike.

Në kontekstin e strategjisë BE 2020, raporti rekomandon që Bashkimi Evropian të sigurojë ndihmë për vendet e Ballkanit perëndimor që të jenë në gjendje të japin përgjigje më efektive ndaj sinjaleve të tregut, të integrojnë bujqësinë në zgjerimin e tregjeve rajonale dhe ndërkombëtare dhe të përmirësojnë efikasitetin dhe të sigurojë punë jashtë sektorit bujqësor. Bashkëpunimi rajonal dhe shkëmbimi i praktikave më të mira janë një mënyrë efektive për të promovuar zhvillimin rural, veçanërisht në zhvillimin e bashkëpunimit ndërkufitar.

METODOLOGJIA

Ky studim bazohet në metodat e mëposhtme: 1) intervista të thella me përfaqësuesit e katërmbëdhjetë ndërmarrjeve shoqërore nga rajoni i planifikimit jugperëndimor, Pollog dhe Pelagoni, përmes hulumtimit kualitativ, me qëllim që të fitohet një pasqyrë më e thellë rreth zhvillimit të dimensionit të tyre shoqëror dhe ekonomik si dhe strukturës drejtuese të tyre dhe perceptimit të mjedisit të mundësive zhvillimore të tyre. Hulumtimi është kryer në periudhën nëntor 2017 deri në maj 2018; dhe 2) hulumtimi Desktop për identifikimin e sfidave dhe mundësive lokale në rajonin e planifikimit jugperëndimor, Polog dhe Pelagoni.

REZULTATET

Nga aspekti i veprimtarisë, në përgjithësi, shumica e aktiviteteve të ndërmarra nga ndërmarrjet shoqërore në rajonin kufitar janë prodhimi vendas i ushqimit, punimet artizanale, hoteleri dhe turizëm rural, i cili nga ana tjetër ofron mundësi për afrim dhe promovim të bashkëpunimit midis tyre. Sidoqoftë, duhet të theksohet se ndërmarrjet shoqërore të rajonit kufitar të Maqedonisë kanë një gamë më të gjerë aktiviteteve, të cilat përveç kësaj përfshijnë riciklimin, organizimin e festave, shërbime për zhvillimin e fushatave krijuese, si dhe dhënien me qira të hapësirave dhe ofrimin e shërbimeve të përkthimit.

Për sa i përket **kapaciteteve ekzistuese për të krijuar vende pune**, në përgjithësi, ndërmarrjet shoqërore në të dy vendet janë entitete të vogla me pak ose aspak të punësuar. Vetëm dy subjekte kanë më shumë të punësuar, 12 dhe 16 punonjës. Karakteristikë e subjekteve të rajonit kufitar në Shqipëri është se ato janë kryesisht biznese familjare, disa prej tyre karakterizohen me punë të theksuar sezonale dhe në këto periudha angazhojnë forcë shtesë pune, ndonjëherë deri në 60 persona.

Në Maqedoni, shumica e subjekteve janë ndërmarrje shoqërore për integrimin e punës, por disa prej tyre nuk kanë dhe nuk tregojnë vetëdije për nevojën për programe të përshtatshme integrimi. Bashkëpunimi i këtyre subjekteve me sektorin e biznesit dhe institucionet është i paktë dhe kryesisht donatorët e jashtëm janë mbështetësit e tyre kryesorë. Në Shqipëri, nuk ka ndërmarrje shoqërore për integrimin e punës, megjithatë ekzistojnë subjekte që mundësojnë përfshirjen e personave me status të pafavorshëm shoqëror, siç janë gratë e vendeve rurale, njerëzit me aftësi të kufizuara.

Ajo që është e përbashkët për ndërmarrjet sociale në rajonin kufitar është se të gjithë kanë **misione sociale** të përcaktuara, të cilat promovojnë mirëqenien e

komuniteteve më të vogla që jetojnë në rajone më pak të zhvilluara. Shumica e ndërmarrjeve shoqërore janë të përqendruara në uljen e papunësisë, me theks në gratë dhe kategoritë e ndjeshme të qytetarëve, ofrimin e shërbimeve për të moshuarit dhe personave të cenueshëm, zhvillimin socio-ekonomik lokal.

Të gjitha ndërmarrjet shoqërore në rajonin kufitar kanë sfida në arritjen e **menaxhimit të mirë**. Ndërmarrjet shoqërore në Maqedoni i kanë përcaktuar elementet themelore të menaxhimit të mirë në aktet e tyre themeluese, por të njëjtat nuk zbatohen. Karakteristikë e ndërmarrjeve shoqërore në Shqipëri është se kanë një vetëdije të zhvilluar mjaftueshëm për nevojën dhe rëndësinë e menaxhimit të mirë.

Në përgjithësi, **ndërmarrjet shoqërore nga rajoni kufitar promovojnë larmi në punën e tyre**. Nga pikëpamja gjinore, të gjitha ndërmarrjet shoqërore kanë të përbashkët faktin që shumica e tyre në strukturat menaxhimit kanë gra. Një gjysmë e subjekteve të intervistuar në Maqedoni kanë një ose më shumë punonjës nga kategoritë e cenueshme. Sidoqoftë, në kufirin shqiptar, shumica e subjekteve janë përqendruar në njerëz të papunë afatgjatë, pa shkathtësi, dhe shihen si një shans për të përfshirë njerëz të marginalizuar në tregun e punës. Subjektet nga Maqedonia kanë një përqendrim dhe ndjeshmëri më të fortë ndaj kategorive të cenueshme të qytetarëve dhe punësimit të tyre, krahasuar me entitetet nga Shqipëria.

Një sfidë e përbashkët për të gjitha ndërmarrjet shoqërore në rajonin kufitar mbetet përmirësimi i **bashkëpunimit me sektorin e biznesit, pushtetin vendor dhe shtetin**. Bashkëpunimi me komunitetin e donatorëve është më i zhvilluari, por kjo mbështetje është kryesisht në suaza projektsh dhe në përputhje me programin e donatorëve. Prandaj, të gjitha subjektet përballen me sfidën e sigurimit të investimeve ose granteve të infrastrukturës.

Subjektet në përgjithësi kanë mungesë **vizioni**. Shumica e tyre thonë se kanë nevojë për financa për të rritur biznesin e tyre më mirë, por u mungon një qasje strategjike për zhvillimin e mëtejshëm. Ndërmarrjet shoqërore në Maqedoni kanë një mënyrë më të sofistikuar për të bërë biznes, krahasuar me entitetet në rajonin kufitar shqiptar. Më shumë se gjysma e tyre kanë hartuar një plan biznesi dhe kanë bërë hulumtime të tregut, ndërsa gjysma tjetër kanë hartuar strategji zhvillimi. Nga ana tjetër, vetëm katër subjekte në Shqipëri kanë një plan biznesi të zhvilluar, nga të cilat vetëm tre e ndjekin të njëjtin. Karakteristikë e subjekteve shqiptare të intervistuar është se pothuajse të gjithë shprehen se kryejnë hulumtime në treg për nevojën e produkteve të tyre, shpesh të paplanifikuara dhe pa një metodologji të përcaktuar. Asnjë entitet nuk ka strategji zhvillimore të shkruar. Ndërmarrjet shoqërore nuk kanë strategji të marketingut dhe përgjithësisht operojnë spontanisht dhe pa plan. Disa prej tyre përdorin

media sociale dhe platforma në internet për të shitur shërbime, dhe për disa prej tyre, vetëm panairët dhe shitjet e organizuara mbeten si kanale shitjesh.

Një nga problemet më të mëdha me të cilat përballen është paketimi i produkteve dhe shërbimeve të tyre, por mund të përfundohet se shumica e tyre nuk i kushtojnë vëmendje përsosjes së produktit dhe shërbimit të tyre, nuk e njohin rëndësinë e ndërtimit të markës për ndërmarrjen e tyre shoqërore, dhe për sa i përket reklamimit të produkteve dhe shërbimeve të tyre, ata zakonisht punojnë spontanisht.

Për më tepër, subjektet e rajonit kufitar të intervistuar identifikojnë pengesat e mëposhtme për funksionimin e tyre: mungesa e investimeve, mungesa e interesit nga shteti për të ofruar përfitime për subjekte të tilla, mungesa e njohjes së këtyre subjekteve, mungesa e burimeve njerëzore, mungesa e njohurive mbi shitjet, marketingut dhe aftësive menaxhuese, grante për vizita në panaire dhe shkëmbim përvojash, njohuri të pamjaftueshme për markë.

POTENCIALET NJERËZORE TË NDËRMARRJEVE SHOQËRORE

Në Maqedoni, pesë prej organizatave të analizuara kanë të punësuarit e tyre me numrin që shkon nga një në tre, dhe në një ndërmarrje shoqërore numri i të punësuarve arrin në 16 persona. Një organizatë ka vetëm punonjës të angazhuar me kohë të pjesshme, dhe katër të tjerët kryesisht marrin para nga shitja e produkteve dhe shërbimeve të tyre, dhe këto janë organizata që bashkojnë njerëz të papunë afatgjatë, përfshirë edhe njerëzit me aftësi të kufizuara fizike.

Pesë ndërmarrje shoqërore kanë një ose më shumë **punonjës nga kategori të cënueshme** - persona me aftësi të kufizuara mendore dhe fizike, pjesëtarë të komunitetit LGBT, Romë, dhe pagat e tyre shkojnë nga 15,000 deri në 17,000 denarë.

Vetëm dy nga ndërmarrjet shoqërore në Maqedoni kanë përdorur **masa aktive të punësimit** për praktikë dhe punësimin e një personi më të ri se 29 vjet. Njëra nga ndërmarrjet shoqërore ka inkurajuar anëtarin e saj - një person me aftësi të kufizuara që të aktivizohej dhe të merrte një masë të vetëpunësimit, por masa nuk rezultoi e suksesshme në planin afatgjatë. Dy nga ndërmarrjet shoqërore,

nga ana tjetër, kishin dëshirë për të shfrytëzuar masa, por kishin dështuar sepse nuk kishin plotësuar një nga kushtet- të kenë të paktën një të punësuar.

Në Maqedoni, shtatë subjekte janë **ndërmarrje sociale për integrimin e punës**. Njëra nuk ofron mbështetje shtesë për individët në nevojë, e dyta ndihmën e zbrit në nivelin teknik, në plotësimin e dokumenteve, dhe e treta – bën përpjekje për t'i dhënë përparësi lëshimit me qira të objekteve turistike të cilat ua ofrojnë personave që ofrojnë dhoma me qira, ndërsa në të njëjtën kohë kujdesen për fëmijët me nevoja të posaçme. Të tjerët kanë programet e tyre të integritit ose kanë punë të drejtpërdrejtë me individë të cënueshëm, duke lehtësuar procesin e tyre të integritit, zhvillimin e aftësive të tyre përmes trajnimit. Tre nga ndërmarrjet shoqërore për integrimin në punë nuk shfaqin vetëdije se kanë nevojë për një vetëzhvillim të tillë.

Në rajonin kufitar të Shqipërisë, më së shpeshti ekzistojnë ndërmarrje të vogla shoqërore, me tre deri në gjashtë **punonjës** (tetë subjekte), mes të cilëve mbi-zotërojnë subjektet familjare. Një organizatë punëson tetë, ose dymbëdhjetë, punonjës, ndërsa personeli sezonal mbizotëron fuqinë punëtore te subjektet (nganjëherë deri në 60 persona).

Katër subjekte janë të **drejtuara** nga femra, dhe përkundër stereotipave të shumta me të cilat përballen, ato kanë qenë në gjendje t'u dëshmojnë familjeve që besojnë në idetë dhe aftësitë e tyre të menaxhimit. Dy prej tyre punësojnë vetëm gra, ndërsa dy janë të fokusuar edhe drejt të rinjve në përgjithësi.

Shumë subjekte konsiderohen si një mundësi për të **përfshirë njerëz të marginalizuar** në tregun e punës. Për shumicën, është e rëndësishme që personi të njohë punën ose të dëshirojë të mësojë, e jo të ketë vetëm kualifikimet formale. Vetëm tre tregojnë se për shkak të menaxhimit të biznesit familjar ato nuk janë në gjendje të punësojnë njerëz me status shoqëror të marginalizuar. Në Shqipëri **nuk ka ndërmarrje shoqërore për integrimin e punës** dhe vetëm një entitet tregon që ofron ndihmë teknike për njerëzit nga grupet e marginalizuara, siç është trajnimi.

Bashkimi i subjekteve që mund të ndihmojnë në ciklin e prodhimit ose dhënies së shërbimit është një segment i rëndësishëm i mbështetjes për ndërmarrjet shoqërore në Shqipëri. Ato tregojnë se kanë nevojë për njohuri shtesë në lidhje me konceptin e ndërmarrjes shoqërore për integrimin në punë.

REKOMANDIME

Në mënyrë përkatëse, me qëllim të zhvillimit të potencialit të ndërmarrjeve shoqërore për t'iu përgjigjur sfidave të integritit të punës dhe papunësisë, veçanërisht ndaj personave të cënueshëm social:

Politika publike duhet:

- T'i njohë format ligjore të NSh-ve në aspektin e politikës tatimore, financimit, prokurimit publik;
- Të krijojë instrumente financiare për të mbështetur NSh-të në aspektin e formave të njohura të fondeve të rezervuara publike ose masave aktive të punësimit të përshtatura me kushtet në të cilat operojnë NSh-të;
- Të përjashtojë kriterin e “çmimit më të ulët”, i cili kufizon NSh-të të marrin pjesë në prokurimin publik;
- Të zhvillojë linja krediti për NSh-të, të cilat do t'i inkurajojnë ata drejt hapave të qëndrueshmërisë financiare (interesi i ulët, grace-periudha prej dy deri në pesë vjet);
- Të inkurajojë partneritete dhe rrjetëzim në nivelin lokal, komunal dhe të NSh-ve në një rajon të caktuar;
- Të përpiqet për një nivel më të lartë të transparencës në politikën publike të NSh-ve, përfshirë dhe masat aktive që të drejtuara kah NSh-të.

Biznesi tradicional (i orientuar vetëm drejt fitimit) duhet:

- T'i përfshijë NSh-të në sistemin e vet të prokurimit të lëndëve të para, përpunimit të pjesëve, burimeve të jashtme të shërbimeve, transportit, etj.;
- Të nxisë shkëmbim të përvojave me NSh-të në planifikimin e biznesit, branding-ut, dhe kapjen e tregjeve;
- Të inkurajojë partneritet të ndërsjellë mes NSh-ve dhe bizneseve tradicionale për zhvillim të inovacioneve.

Ndërmarrjet shoqërore duhet:

- Të inkurajohen për krijimin e sistemit për operim të brendshëm;
- Të zhvillojnë shërbime në sferat shoqërore ku ka hapësirë dhe nevojë për operatorë privatë;
- Të inkurajohen për përdorimin e instrumenteve financiare (masa aktive, kredi) që janë përshtatur me kushtet e funksionimit të tyre në vend;
- Të zhvillojnë një sistem të mentorimit, veçanërisht në periudhën fillestare të veprimit.

